

ALİ

Türk diliyle yazılmış
ilk *Kıssa-i Yûsuf* müellifi,
mutasavvif - şair.

Sadece *Kıssa-i Yûsuf* hikâyesi ile tanınan Ali'nin hayatı hakkında hemen hiçbir bilgi yoktur. Eserindeki Orta Asya Hâkâniye Türkçesi'yle Oğuz ve Kıpçak Türkçeleri'ne ait özelliklere bakılarak XII. yüzyılın sonlarıyla XIII. yüzyılın ilk yarısında Hârizm çevresinde yaşamış olduğu söylenebilmektedir.

Çeşitli Türk şivelerine ait değişik özellikler taşıyan eserin dili de farklı yorumlara sebep olmuştur. C. Brockelmann, Ali'nin bu kıssasını Eski Osmanlı Türkçesi'nin ilk eserlerinden sayarken W. Barthold Moğollar devrinde Kırım'da yazılmış olabileceğini belirtmektedir. Fuad Köprülü ise eseri XIV. yüzyıl Kıpçak edebiyatı mahsullerinden saymıştır. Ahmet Caferoğlu, eldeki yazmalarına göre, eserin Hz. Yûsuf kıssasının benimsenmesi sebebiyle ya "Müşterek Orta Asya Türkçesi" etkisi içindeki bazı yerli Türk şivelerinden birine çevrilmesiyle meydana gelmiş, ya da bu dillerde yeniden yazılmış olabileceğini belirtmekte ve karışıklığı buna bağlamaktadır. Nitekim "Kırım dili", yahut "Deşt dili"ne çevrilerek yazılmış olan Dresden ve Berlin nüshaları tamamıyla orijinaldir. Kazan'da birkaç defa basılan *Kıssa-i Yûsuf* (1839, 1899) ise şivece bu üç yazma nüshadan farklıdır. Bütün bunlara rağmen A. Caferoğlu, eserin Orta Asya'da Hârizm'in Oğuzlar'la meskün bir bölgesinde Oğuz Türkçesi tesiri altında yazılmış olacağını kabul etmektedir. Saadet Çağatay ise, eldeki bilgilerle eserin hangi lehçeyle ve nerede yazıldığı kesin olarak anlaşılmadığından, yeni bilgiler bulunmadıkça meseleye çözüm getirmenin tahminlerinden ileri gidemeyeceğini belirtmektedir.

Ali'nin, eserinde rubâi veya hece vezninin bilhassa "Hikmet"lerin yazıldığı 4+4+4=12 ölçüsünü kullanmasından Ahmed Yesevî tesirinde kaldığı ve bu tarzı dinî hikâye edebiyatında ilk defa uyguladığı kabul edilmektedir. Ayrıca yarım kafiyelerin yer aldığı dörtlüklerden meydana gelmesi, dördüncü mısraların redifli bir nakarat halinde tekrarlanması ve lirizmden tamamen mahrum olmaması gibi hususlar, şairin Yesevî taklitçisi olduğunu gösteren özelliklerdir. İran edebiyatında Firdevsî'den beri daima manzum hikâye konusu olarak kullanılan Yûsuf kıssası Türk edebiyatı-

na ilk defa Ali ile girmiştir. Ancak Firdevsî tesirinin çok az olduğu Ali'de Hoca Ahmed Yesevî ve takipçilerinin tesiri kuvvetle hissedilmekte, ayrıca konuyu Kur'an-ı Kerim'in verdiği bilgilere uygun biçimde kaleme almış olmasıyla da Firdevsî'den ayrılmaktadır.

Kıssa-i Yûsuf, edebî Oğuz Türkçesi'ne ait izler taşıması, doğrudan Kur'an-ı Kerim'deki kıssaya dayanması ve bu konudaki ilk eser olması bakımından önemlidir.

Eserin Gotha, Dresden ve Berlin kütüphanelerinde üç yazma nüshası bulunmaktadır. Gotha yazması şive bakımından ötekilerden farklı olup Ahmet Caferoğlu'na göre Güney Türkçesi'nin Azerî şivesine meyleden "Dedem Korkut" karakterindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 235; Saadet Çağatay, *Türk Lehçeleri Örnekleri*, Ankara 1950, s. 90; Banarlı, *RTET*, I, 283; W. Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Derler* [trc. Ragıp Hulusî], İstanbul 1972, s. 133; Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi*, İstanbul 1977, s. 136-141; C. Brockelmann, "Ali's Qıssa-i Yûsuf der älteste Vorläufer der Osmanischen Literatur", *Abhandlange der Bayerischen Akademie der Wissenschaften*, Berlin 1916, s. 5-8.

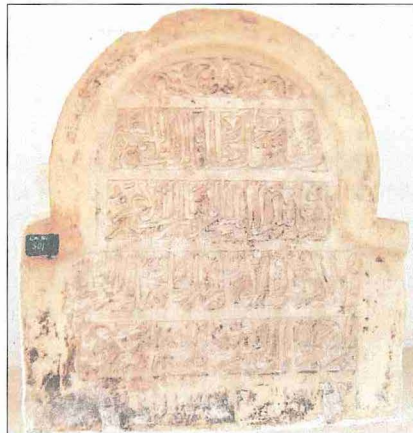
TUNCER GÜLENSOY

ALİ, Hacı

XIV. yüzyılda yaşamış
Osmanlı devri Türk mimarı.

Hakkındaki tek bilgi, İznik'te Hacı Hamza Bey b. Arduşah (Arduşah, Koyunluoğlu ve Ayverdi'ye göre Erdemşah) için 750 (1349-50) yılında yaptığı türbe kitâ-

Hacı Ali'nin adının geçtiği İznik Hacı Hamza Camii'nin kitâbesi (İznik Müzesi, Teşhir, nr. 501)

besindeki imzasıdır. Burada adı "el-mi-mâr el-hâc Ali" olarak kaydedilmiştir. Taeschner'e göre, türbenin çok sade olan mimarisi yanında üstünün sivri bir külâhla örtülü oluşu, mimarın Selçuklu ananelerinden gelen, belki Konyalı bir usta olduğuna işaret eder. 746'da (1345-46) yapılan yanındaki kubbeli küçük cami (Çukur Cami) ile birlikte türbe, kitâbeli en eski Osmanlı eseri olarak Türk sanat tarihinde özel bir yere sahip idi. Fakat 1930 yılına doğru cami ve türbe İznik Belediyesi tarafından hiçbir iz kalmayacak surette yıktırılmıştır. Cami ve türbenin sülüs hatla yazılmış kitâbeleri şimdi İznik Müzesi'ndedir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Memduh Turgut Koyunluoğlu, *İznik ve Bursa Tarihi*, Bursa 1935, s. 161-162; K. Otto-Dorn, *Das Islamische İznik*, Berlin 1941, s. 18-20, 103; L. A. Mayer, *Islamic Architects and Their Works*, Genève 1956, s. 49; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi I*, s. 179; F. Taeschner, "Beiträge zur frühosmanischen Epigraphik und Archäologie", *Isl.*, XX (1932), s. 109-116; a.mlf., "Ali, Hacı", *AI*, V (1938), *Suppl.*: I. Preliminary Materials for a Dictionary of Islamic Artists, s. V; Saim Ülgen, "İznik'de Türk Eserleri", *VD*, I (1938), s. 56.

SEMAYİ EYİCE

ALİ b. ABBAS el-MECÜSİ

(علی بن العباس المجویسی)

(ö. 384/994 [?])

İranlı tıp âlimi.

Ahvaz'da doğdu. Şiraz'ın meşhur hekimlerinden Ebû Mâhir Mûsâ b. Seyyâr'ın öğrencisi oldu ve ilk çalışmalarını bu şehirde yaptı. Mecûsî bir aileden geldiği için bu nisbeyle tanındı. Bûveyhîler'den Adudüddavle'nin sarayında hekimlik yaptı ve bu hükümdara ithaf ettiği *Kâmilü's-şinâ'ati't-ıbbiyye* veya kısaca *el-Kitâbü'l-Melekî* (hükümdar kitabı) adlı eseriyle meşhur oldu. Ölüm tarihi tam olarak bilinmemekte, 982-995 yılları arasında vefat ettiğine dair değişik rivayetler bulunmaktadır.

İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-ıbb* adlı eserinden önce tıp dünyasında büyük yankılar uyandıran *Kâmilü's-şinâ'a* da onun gibi XIII. yüzyıla kadar Avrupa'da ve İslâm dünyasında klasik bir ders kitabı olarak okutuldu. Batı'da *Liber Regius* (hükümdar kitabı) adıyla bilinen ve iki bölümden meydana gelen eserin ilk yarısı nazariyata, ikinci yarısı ise pratik tıp bilgilerine ayrılmıştır. Ali b. Abbas bu eserde İbn Sînâ'dan önce psikoterapinin önemini vurgulamış ve psikoloji